

ΟΙ ΛΕΞΕΙΣ

- **Γράφονται με μία λέξη**

α) τα **αριθμητικά** από το 13 έως το 19:

δεκατρία, δεκατέσσερα, δεκαπέντε, δεκαέξι (δεκάξι), δεκαεφτά (δεκαεπτά), δεκαοχτώ (δεκαοκτώ), δεκαεννέα (δεκαεννιά), αλλά: είκοσι ένα, είκοσι πέντε, τριάντα τρία, ενενήντα (εννιά), εκατόν ένας, εκατό μία, εκατόν ένα, εκατόν τριάντα πέντε κτλ.

β) οι **αντωνυμίες**:

καθένας - καθεμιά - καθένα, καθετί, κατιτί, οποιοσδήποτε, οσοσδήποτε, οτιδήποτε.

γ) τα **άκλιτα**:

απαρχής, απεναντίας, απευθείας, αφότου, αφού, δηλαδή, διαμιάς, ειδάλλως, ειδεμή, ενόσω, εντάξει, ενώ, εξαιτίας, εξάλλου, εξαρχής, εξίσου, επικεφαλής, επιτέλους, καθαυτό, καθεξής, καλημέρα, καληνύχτα, καλησπέρα, καληώρα, καταγής, κατευθείαν, κιόλας, μεμιάς, μολαταύτα, μόλο (που), μολονότι, ολημέρα, οληνύχτα, ολωσδιόλου, οπουδήποτε, οπωσδήποτε, προπάντων, υπόψη, ωστόσο.

δ) η **πρόθεση σε (σ')** με τη γενική και την αιτιατική του άρθρου: στου, στης, στον, στην, στο, στων, στους, στις, στα. Γράφεται όμως χωριστά και με απόστροφο η αντωνυμία σου: σ' το δίνω, σ' το έστειλα.

- **Γράφονται με δύο λέξεις:**

καλώς όρισε, καλώς τον (την, το), μετά χαράς, τέλος πάντων, και οι λόγιες εκφράσεις: εν μέρει, κατ' εξοχήν κ.ά.

- **Γράφονται με μία ή με δύο λέξεις, κατά την περίπτωση και κατά διαφορετικό τονισμό:**

πάρα κάτω - παρακάτω, πάρα πέρα - παραπέρα, πάρα πάνω - παραπάνω, τόσο, δα - τοσοσδά και τα παρόμοια.

Λέξεις που γράφονται με κεφαλαίο το πρώτο γράμμα

- **Γράφονται με κεφαλαίο στην αρχή:**

1. Τα κύρια ονόματα:

Απόστολος, Μαρία, Σεφέρης, Ελύτης, Ελλάδα, Θεσσαλονίκη, Ακρόπολη, Ολυμπος κτλ.

2. Τα εθνικά:

Ελληνας, Ρωμαίοι, Σερραίοι, Σουλιώτισσες κτλ.

3. Τα ονόματα των μηνών, των ημερών της εβδομάδας και των εορτών:

Νοέμβριος, Παρασκευή, Χριστούγεννα, Πάσχα, Σαρακοστή.

4. Οι λέξεις:

Θεός, Χριστός, Άγιο Πνεύμα, Παναγία

και τα συνώνυμά τους:

Πανάγαθος, Παντοδύναμος, Θεία Πρόνοια, Μεγαλόχαρη κτλ.

5. Τα ονόματα των έργων της λογοτεχνίας και της τέχνης:

ο «Προμηθεύς Δεσμώτης» του Αισχύλου, οι «Ελεύθεροι Πολιορκημένοι» του Σολωμού, ο Παρθενώνας, ο πίνακας «Το Κρυφό Σχολειό» του Γύζη κτλ.

Λέξεις που γράφονται με μικρό το πρώτο γράμμα
--

1. Λέξεις που παράγονται από κύρια ονόματα και από εθνικά:

ομηρικά έπη, πλατωνικοί διάλογοι, σολωμική ποίηση, ελληνική σημαία, χριστουγεννιάτικο δώρο, πασχαλινό αρνί, μαρτιάτικη λιακάδα, αυγουσιάτικο φεγγάρι, σαββατιάτικα, ελληνικός, αγγλικός κτλ.

2. Τα επίθετα που σημαίνουν οπαδούς θρησκευμάτων:

χριστιανός, μωαμεθανός, βουδιστής, καθολικός, διαμαρτυρόμενος κτλ.

ΣΥΛΛΑΒΙΣΜΟΣ

- **Κατά το συλλαβισμό των λέξεων ακολουθούμε τους παρακάτω κανόνες:**

1. Ένα σύμφωνο ανάμεσα σε δύο φωνήεντα συλλαβίζεται με το δεύτερο φωνήεν:

έ-χω, μα-θή-μα-τα, πα-ρά-πο-νο.

2. Δύο σύμφωνα ανάμεσα σε δύο φωνήεντα συλλαβίζονται με το δεύτερο φωνήεν, όταν αρχίζει από αυτά τα σύμφωνα ελληνική λέξη:

λά-σπη (σπίθα), έ-θνος (θνητός), ύπο-πτos (πτώμα), ά-φθονος (φθόγγος), έ-βγαλα (βγαίνω), έ-τσι (τσαρούχι), τζί-τζικας (τζάμι), α-τμός (τμήμα).

Αλλιώς χωρίζονται και το πρώτο σύμφωνο πάει με το προηγούμενο φωνήεν, και το δεύτερο με το ακόλουθο:

περ-πατώ, έρ-χομαι, βαθ-μός, δάφ-νη, τάγ-μα, θάλασ-σα, θάρ-ρος, άλ-λος, άγ-γελος, φεγ-γάρι.

3. Τρία ή περισσότερα σύμφωνα ανάμεσα σε δύο φωνήεντα συλλαβίζονται με το ακόλουθο φωνήεν, όταν αρχίζει ελληνική λέξη τουλάχιστον από τα δύο πρώτα από αυτά:

ά-στρο (στρώνω), ε-χθρός (χθεσινός), σφυρί-χτρα (χτένι), αι-σchrός (σχέδιο).

Αλλιώς χωρίζονται και το πρώτο σύμφωνο πάει με το προηγούμενο φωνήεν, τα άλλα με το ακόλουθο:

άν-θρωπος, εκ-στρατεία, παν-στρατιά.

4. Τα δίψηφα μπ, ντ, γκ δε χωρίζονται στο συλλαβισμό:

μπου-μπούκι, α-μπέλι, ντα-ντά, πέ-ντε, μπα-γκέτα, μου-γκρίζω.

5. Οι σύνθετες λέξεις ακολουθούν κατά το συλλαβισμό τους ίδιους κανόνες:

προ-σέ-χω, εί-σο-δος, πα-ρα-κού-ω, συ-νέ-χεια, πρό-σκλη-ση.

6. Τα δίψηφα φωνήεντα (ου, αι, ει, οι, υι), οι δίφθογγοι (αϊ, αη, οϊ, οη), οι καταχρηστικοί δίφθογγοι (ια, υα, οια, οιε, ιου, οίου κ.ά.) και οι συνδυασμοί αυ και ευ κατά το συλλαβισμό λογαριάζονται ως ένα φωνήεν:

αί-μα, νε-ράι-δα, ά-πια-στος, ναύ-της, αη-δό-νι, ρο-λόι, βόη-θα, θειά-φι, γυα-λί, αυ-λή, ευ-χή, Ευ-ρώ-πη.

ΚΑΝΟΝΕΣ ΜΟΝΟΤΟΝΙΚΟΥ ΣΥΣΤΗΜΑΤΟΣ

1. Πνεύματα δε σημειώνονται.

2. Ως τονικό σημάδι χρησιμοποιείται η οξεία (').

Στα κεφαλαία φωνήεντα, όταν τονίζονται, ο τόνος σημειώνεται εμπρός κι επάνω, π.χ. Άβδηρα, Έβρος, Ήφαιστος, Ίκαρος, Όλυμπος, Ύδρα.

3. Τονικό σημάδι παίρνει κάθε λέξη που έχει δύο ή περισσότερες συλλαβές. Αυτό ισχύει και στην περίπτωση που η λέξη παρουσιάζεται ως μονοσύλλαβη ύστερα από έκθλιψη ή αποκοπή, όχι όμως και όταν έχει χάσει το τονισμένο φωνήεν από αφαίρεση.

- Παίρνουν τονικό σημάδι λέξεις που παρουσιάζονται ως μονοσύλλαβες ύστερα από: α) έκθλιψη, π.χ. λίγ' απ' όλα, πάντ' ανοιχτά, είν' ανάγκη, ήρθ' αυτός, μήτ' εσύ, μήτ' εγώ κτλ. β) αποκοπή, π.χ. φέρ' το, κόψ' το, άσ' τον κτλ.
- Ένας ρηματικός τύπος που έμεινε άτονος από αφαίρεση δεν ανεβάζει το τονικό σημάδι στην προηγούμενη λέξη, π.χ. μου 'φερε, τα 'δειξε, να 'λεγε, θα 'θελα, που 'ναι (αλλά πού 'ναι;), μου 'πε κτλ.

4. Οι μονοσύλλαβες λέξεις δεν παίρνουν τονικό σημάδι.

- Θεωρούνται μονοσύλλαβοι και μένουν άτονοι οι συνιζημένοι τύποι (δύο φωνήεντα που προφέρονται μαζί σε μια συλλαβή), π.χ. μια, για, γεια, πια, πιο, ποιος-ποια-ποιο, γιος, νιος, (να) πιω κ.ά.
- Προσοχή στη διαφορά: μια-μία, δυο-δύο, ποιον - (το) ποιόν, το βιος - ο βίος.
- Μια μονοσύλλαβη προστακτική, ακόμα κι όταν ακολουθείται από δύο εγκλιτικά, δεν παίρνει τονικό σημάδι, π.χ. πες μου το, δες του τα, βρες τους την, φα του τα κτλ.

Εξαιρούνται και παίρνουν τονικό σημάδι:

α) ο διαζευκτικός σύνδεσμος ή, π.χ.

Η Άννα ή η Μαρία

β) τα ερωτηματικά πού και πώς (είτε βρίσκονται σε ευθεία ερώτηση είτε σε πλάγια), π.χ.

Πού πήγες; Δε μας είπες πού πήγες.

Πώς σε λένε; Μας είπε πώς τον λένε.

Τα πού και πώς παίρνουν τονικό σημάδι στις ακόλουθες περιπτώσεις:

πού να σου τα λέω,

από πού κι ως πού,

πού και πού,

αραιά και πού.

Τους έστειλες το γράμμα; Πώς!

Πώς βαριέμαι!

Κοιτάζω πώς και πώς να τα βολέψω.

Το που (όταν είναι επίρρημα, αντωνυμία, σύνδεσμος) και το πως (όταν είναι σύνδεσμος) δεν παίρνουν τονικό σημάδι, π.χ.

Αυτό που σου είπα.

Μας είπε πως τον λένε Απόστολο.

γ) οι αδύνατοι τύποι των προσωπικών αντωνυμιών (μου, σου, του, της, τον, την, το, μας, σας, τους, τα), όταν στην ανάγνωση υπάρχει περίπτωση να θεωρηθούν εγκλιτικές, π.χ. ο πατέρας μου είπε (= ο πατέρας είπε σε μένα) αλλά ο πατέρας μου είπε (= ο δικός μου πατέρας είπε).

δ) οι μονοσύλλαβες λέξεις, όταν συμπροφέρονται με τους ρηματικούς τύπους μπω, βγω, βρω, 'ρθω, σε όλα τα πρόσωπα και τους αριθμούς δέχονται τον τόνο τους, π.χ. θά μπω (προφέρουμε δυνατότερα το θα) ενώ θα μπω (προφέρουμε δυνατότερα το μπω), θά μπεις - θα μπεις κτλ.

5. Ο τόνος του εγκλιτικού ο οποίος ακούγεται στη λήγουσα των προπαροξύτωνων λέξεων σημειώνεται π.χ.

ο πρόεδρός μας, χάρισμά σου, άφησέ του τον κτλ.

Το ίδιο γίνεται στο πρώτο από δύο εγκλιτικά, όταν προηγείται παροξύτονη προστακτική, π.χ.

δώσε μου το, φέρε μάς τους κτλ.

ΤΑ ΔΙΑΛΥΤΙΚΑ

Τα διαλυτικά (¨) σημειώνονται πάνω από το ι ή το υ για να δείξουμε ότι το ι ή το υ πρέπει να τα προφέρουμε χωριστά από το προηγούμενο φωνήεν α, ε, ο, υ:

χαΐδεύω, θεϊκός, ευνοϊκός, βοϊδάκι, μυϊκός, πραϋντικός, ξεϋφαίνω.

Επειδή, με το μονοτονικό σύστημα, πνεύματα δε σημειώνονται, στις περιπτώσεις που ως τώρα δε σημειώναμε διαλυτικά γιατί το πνεύμα έδειχνε ότι δεν είχαμε δίψηφο φωνήεν, τώρα θα τα σημειώνουμε π.χ.

αϊτός, αϋπνία, Αϊ-Νικόλας, οϊμέ κτλ.

Δε σημειώνουμε τα διαλυτικά:

α) όταν το προηγούμενο φωνήεν παίρνει τόνο, π.χ.

νεράιδα, πλάι, κορόιδεψα

β) όταν δεν έχουμε δίψηφο φωνήεν, π.χ.

διυλιστήριο, Πομπηία, πρωί, Μωυσής

ΤΟ ΤΕΛΙΚΟ Ν

1. Φυλάγεται πάντοτε το τελικό ν:

α) στο άρθρο τον, την,

β) στο αριθμητικό και αόριστο άρθρο έναν,

γ) στην τριτοπρόσωπη προσωπική αντωνυμία την, και

δ) στα άκλιτα δεν και μην, όταν η ακόλουθη λέξη αρχίζει απο φωνήεν ή σύμφωνο στιγμιαίο (κ, π, τ, μπ, ντ, γκ, τσ, τζ) ή διπλό γράμμα (ξ, ψ): τον αέρα, έναν καιρό, τον τόπο, την ντροπή, μην περάσεις, δεν μπορώ.

2. Χάνεται το τελικό ν στις παραπάνω λέξεις (τον, την, έναν, την, δεν, μην), όταν η ακόλουθη λέξη αρχίζει από σύμφωνο εξακολουθητικό (β, γ, δ, ζ, θ, λ, μ, ν, ρ, σ, φ, χ): το βαθμό, το γέρο, το δάσκαλο, τη χαρά, δε γράφω, μη ρωτάς, ένα λαό.

ΚΛΙΣΗ ΟΝΟΜΑΤΩΝ

1. Τα θηλυκά σε -η (σκέψη, κυβέρνηση) σχηματίζουν τη γενική σε -ης κ. -έως: σκέψης κ. σκέψεως, κυβέρνησης κ. κυβερνήσεως- όσα έχουν λαϊκή προέλευση μόνο σε -ης: θύμησης, καλοπέρασης, γέμισης κτλ.

2. Τα προπαροξύτονα, αρσενικά και θηλυκά σε -ος κατεβάζουν τον τόνο στην παραλήγουσα στη γενική του ενικού και στη γενική και αιτιατική του πληθυντικού:

ο δήμαρχος, του δημάρχου, των δημάρχων, τους δημάρχους

η διάμετρος, της διαμέτρου, των διαμέτρων, τις διαμέτρους

Διατηρούν τον τόνο στην προπαραλήγουσα οι πολυσύλλαβες και οι λαϊκές λέξεις:

του αντίκτυπου, του ανήφορου, του εξάφαλμου, του καλόγερου, του ρινόκερου κτλ.

3. Τα προπαροξύτονα ουδέτερα σε -ο κατεβάζουν τον τόνο στην παραλήγουσα στη γενική ενικού και πληθυντικού:

το άτομο, του ατόμου, των ατόμων το συμβούλιο, του συμβουλίου, των συμβουλίων, κτλ.

Διατηρούν τον τόνο στην προπαραλήγουσα οι πολυσύλλαβες και οι λαϊκές λέξεις:

το σίδηρο, του σιδήρου, το σέλινο, του σέλινου κτλ.

4. Τα επίθετα κατά την κλίση τους φυλάγουν τον τόνο στη συλλαβή που τονίζεται η ονομαστική του αρσενικού:

όμορφος, όμορφη, όμορφο, όμορφου, όμορφης, όμορφων, όμορφους κτλ.,
κυριακάτικος, κυριακάτικου, κυριακάτικων, κυριακάτικους κτλ.

Όταν, όμως, χρησιμοποιούνται ως ουσιαστικά κατεβάζουν τον τόνο: η κατάσταση του αρρώστου, οι επιδρομές των βαρβάρων.

Το ίδιο συμβαίνει και με τις μετοχές:

τα αιτήματα των εργαζομένων.

5. Στα επίθετα σε -ύς, -ιά, -ύ, το υ της κατάληξης των αρσενικών και των ουδέτερων διατηρείται μόνο στην ονομαστική, αιτιατική και κλητική του ενικού- στις άλλες πτώσεις γράφεται ι: ελαφρύς, ελαφριού, ελαφριές, ελαφριά.

6. Στα επίθετα σε -ής, -ιά, -ί το η των αρσενικών διατηρείται μόνο στην ονομαστική, αιτιατική, κλητική του ενικού- στις άλλες πτώσεις γράφεται ι:

θαλασσής, θαλασσιού, θαλασσιούς, θαλασσιές, θαλασσιά.

7. Τα επίθετα σε -ης, -ης, -ες σχηματίζουν τη γενική του ενικού σε -ους, την αιτιατική στο αρσενικό και θηλυκό σε -η και τον πληθυντικό σε -εις (το ουδέτερο σε -η):

συνεχής, συνεχούς, συνεχή, τα συνεχή.

ΡΗΜΑΤΙΚΟΙ ΤΥΠΟΙ

1. Όσα ρήματα αρχίζουν από σύμφωνο παίρνουν εμπρός από το θέμα, στον παρατατικό και στον αόριστο της οριστικής: ένα ε-- το ε- αυτό λέγεται αύξηση- η αύξηση διατηρείται όταν τονίζεται, ενώ χάνεται όταν δεν τονίζεται:

έλυνα, έλυνες - λύναμε, λύνατε.

Τα ρήματα θέλω, ξέρω, πίνω παίρνουν αύξηση η αντί ε: ήθελα, ήξερα, ήπια.

2. Όσα ρήματα αρχίζουν από φωνήεν ή δίψηφο δεν παίρνουν αύξηση, αλλά κρατούν το φωνήεν ή το δίψηφο σε όλους τους χρόνους:

ανάβω, άναβε, ορίζω, όρισα.

Εξαιρούνται τα ρήματα: έχω-είχα, έρχομαι-ήρθα, είμαι-ήμουν.

3. Μερικά σύνθετα ρήματα με πρώτο συνθετικό επίρρημα (πολύ, πάρα, καλά, κακά κτλ.), παίρνουν τονισμένη αύξηση στην αρχή του δεύτερου συνθετικού (εσωτερική αύξηση): πολυέβλεπα, πολυήξερε, παραήθελε κτλ.

Εσωτερική αύξηση παίρνουν και μερικοί τύποι λόγιων ρημάτων, σύνθετων με πρόθεση: εκφράζω-εξέφραζα, εγκρίνω-ενέκρινα, ενδιαφέρω-ενδιέφερα, εμπνέω-ενέπνεα, συμβαίνει-συνέβη.

Στο ρήμα υπάρχω, το α τρέπεται σε η:

υπήρχα, υπήρξα

Και η εσωτερική αύξηση διατηρείται μόνο όταν είναι τονισμένη:

εξέφραζα, εξέφρασε αλλά εκφράζαμε, εκφράστηκε κτλ.

4. Στα νεοελληνικά ρήματα που αρχίζουν από ρ, οι αυξημένοι τύποι δε διπλασιάζουν το ρ:

ρίχνω-έριξα, ράβω-έραψα, ρεύω-έρεψα.

5. Οι καταλήξεις της υποτακτικής, ενεργητικής και παθητικής φωνής γράφονται με ει και ο, καθώς και της προστακτικής με ει, όπως στην οριστική:

να γράφει, θα δεθεί, δεθείτε, αγαπηθείτε, να γράφομαι, όταν έρχομαι κτλ.

Το ίδιο γράφονται και οι τύποι:

έχω δεθεί, είχε αγαπηθεί, θα είχε φανεί κτλ.

Με ει γράφεται και το:

ζεις, ζει, ζείτε- αλλά ζήτω.

6. Η παθητική μετοχή σε -μένος, γράφεται με δύο μ μόνο στα ρήματα που έχουν χαρακτήρα π, β, φ (ππ):

εγκαταλείπω-εγκαταλειμμένος, ράβω-ραμμένος, γράφω-γραμμένος, σκάβω-σκαμμένος, βάφω-βαμμένος, απορρίπτω-απορριμμένος.

Η μετοχή σε -μένος, είναι κλιτή, έχει τρία γένη και δύο αριθμούς και ισοδυναμεί με επίθετο.

7. Η άκλιτη ενεργητική μετοχή σε -οντας, όταν είναι άτονη γράφεται με ο, όταν τονίζεται γράφεται με ω:

κόβοντας, γράφοντας, παίζοντας, αλλά γελώντας, τραγουδώντας, πηδώντας.

Εξαιρείται το: όντας.

ΤΑ ΠΑΡΑΘΕΤΙΚΑ

Τα παραθετικά έχουν πριν από τις καταλήξεις -τερος, -τατος, -τερα, -τατα:

1. ο (-ότερος, -ότατος- -ότερα, -ότατα):

σοφός, σοφότερος, σοφότατος

σοφά, σοφότερα, σοφότατα

ωραίος, ωριότερος, ωριότατος

ωραία, ωριότερα, ωριότατα

νέος, νεότερος, νεότατος

2. ω (-ώτερος, -ώτατος- -ώτερα, -ώτατα), όταν προέρχονται από τοπικά επιρρήματα σε -ω:

(άνω) ανώτερος, ανώτατος

(κάτω) κατώτερος, κατώτατος

3. υ (-ύτερος, -ύτατος- -ύτερα, -ύτατα):

βαθύς, βαθύτερος, βαθύτατος

βαθιά, βαθύτερα, βαθύτατα

Εξαιρείται το νωρίτερα, που γράφεται με ι.

ΛΕΞΕΙΣ ΑΠΟ ΞΕΝΕΣ ΓΛΩΣΣΕΣ

Οι λέξεις που μπήκανε στη γλώσσα μας, στα νεότερα χρόνια, από ξένες γλώσσες γράφονται με την απλούστερη μορφή: τάλιρο, μπίρα, χολ, τρένο, σονέτο, μπαλάντα, μοτοσικλέτα, σοφέρ, βόλεϊμπολ, τερακότα, βεντέτα, λιμπρέτο, ρουμπίνι, φίλντισι κ.ά.